

Schulden

In 1982 verklaarde Mexico dat het niet meer in staat was aan zijn internationale betalingsverplichtingen te voldoen. Al snel bleek hetzelfde te gelden voor tal van andere derde-wereldlanden. Er dreigde een internationale financiële crisis, omdat de schuldenlanden een groot aantal banken in hun val konden meeslepen. Deze crisis is bezworen door nieuwe leningen te verstrekken waarmee rente en aflossingen konden worden betaald en door afbetalingsregelingen te treffen waarbij de aflossingen over zeer lange perioden werden uitgesmeerd. Daarmee was het bankwezen in ieder geval op korte termijn uit de nood, al namen de schulden van de schuldenlanden toe.

Het is niet de eerste keer dat de wereldeconomie wordt geplaagd door omvangrijke internationale schulden. Ook na de eerste wereldoorlog waren de financiële verhoudingen in de wereld ernstig verstoord. De geallieerde landen van het Europese continent hadden hun oorlogsbestedingen gefinancierd met leningen, en stonden dus zwaar in het krijt bij het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten. Ook het Verenigd Koninkrijk had een forse schuld aan de Verenigde Staten, maar deze was minder groot dan het totaal van zijn vorderingen. In 1919 werd in Versailles een vredesverdrag gesloten waarbij Duitsland werd verplicht te betalen voor de enorme schade die de oorlog had aangericht. In feite zou Duitsland voor alle schulden moeten opdraaien. Het verdrag van Versailles appelleerde daarmee aan een gevoel van rechtvaardigheid, maar was niet erg realistisch. De Duitse economie had sterk onder de oorlog geleden, en het was niet waarschijnlijk dat er snel een zodanig overschot op de lopende rekening zou kunnen worden gecreëerd dat serieus aan herstelbetalingen kon worden gedacht.

De huidige schulden crisis heeft een geheel andere ontstaansgeschiedenis. Het fundament ervoor is gelegd in de jaren zeventig, toen het particuliere bankwezen bijna ongelimiteerd leningen verstrekke aan landen in de derde wereld. Deze kapitaalstroom weerspiegelde het vertrouwen dat het bankwezen had in de groei mogelijkheden van de derde wereld. Het ging goed tot het begin van de jaren tachtig. Toen stagneerde de economische groei in de derde wereld als gevolg van een recessie in de geïndustrialiseerde landen en liep de reële rente, die al jaren gemiddeld negatief was geweest, op tot boven de zes procent. In 1982 barstte de bom. De derde wereld en het particuliere bankwezen werden elkaars gevangene: de banken moesten doorgaan met het verstrekken van leningen om te voorkomen dat de schuldenlanden niet meer in staat zouden zijn om rente en aflossingen te betalen, en de schuldenlanden moesten rente en aflossingen blijven betalen om de toegang tot de kapitaalmarkt open te houden.

De belangrijkste overeenkomst tussen de situatie in het interbellum en de huidige schulden crisis is dat de capaciteit van de schuldenlanden om rente en aflossingen te betalen te kort schiet. In een artikel uit 1984 be toogt de huidige managing director van het IMF, Michel Camdessus, dat de kern van het schulden vraagstuk wordt gevormd door twee grootheden: de reële rentevoet en de reële economische groei¹. Zolang de groei voet de rentevoet overtreft neemt de waarde van de bestaande schuld plus de rente daarover in procenten van het nationale inkomen af, en kan dus bijgeleend worden zonder dat de vermogensverhouding van het land in kwestie verslechtert. Zodra echter de rentevoet de groei voet overtreft, hetgeen voor de derde-wereld landen sinds 1981 het geval is, moet, om de omvang van de schuld in procenten van het nationale inkomen constant te houden, meer aan rente en aflossingen worden betaald dan er nieuwe leningen worden afgesloten. En

dat is voor de ontwikkelingslanden een onmogelijke opgave gebleken.

De verschillende plannen die zijn geopperd om de schuldenproblematiek tot een oplossing te brengen houden met deze analyse onvoldoende rekening. Het plan-Baker, gelanceerd in 1985, beoogde de economische groei te bevorderen door middel van een aanpassingspolitiek in IMF-stijl en stelde daar extra leningen van het particuliere bankwezen en multilaterale instellingen tegenover. Het plan-Bradley uit 1986 beoogde kwijtschelding van een deel van de schulden en een verlaging van de in rekening gebrachte rente, en stelde daar 'vrijwillige' exportbeperkingen van de derde-wereldlanden die de laatste tijd marktaandeel op hun Amerikaanse producenten hadden veroverd tegenover. Beide plannen richten zich dus maar op een van de door Camdessus genoemde grootheden: Baker op de groei, waarvoor hij de rentelasten wil laten toenemen, en Bradley op de rentelasten, waarvoor hij bereid is het groei-potentieel af te breken.

In het interbellum werd een geheel andere visie op het schuldenprobleem gepresenteerd. In *The economic consequences of the peace* leverde Keynes zware kritiek op het Verdrag van Versailles². Hij vreesde dat de ruïnering van Europa, die door de Duitsers met de oorlog was begonnen, door de geallieerden met dit verdrag zou worden voltooid. Keynes meende dat bij het vaststellen van de omvang van de herstelbetalingen niet zou moeten worden uitgegaan van de feitelijk geleden schade, maar van de capaciteit van de Duitse economie. Dit zou echter betekenen dat de geallieerde landen op het continent onvoldoende betalingen zouden ontvangen om hun schulden aan de VS af te lossen. Ook deze landen zouden dus nog lang een groot deel van hun produktie om niet naar het buitenland zien verdwijnen, hetgeen de wederopbouw ernstig zou bemoeilijken. Keynes bepleitte dan ook een politieke oplossing van het schuldenprobleem, te weten een gematigde eis tot herstelbetalingen aan Duitsland en de nietigverklaring van alle schulden van de geallieerde landen onderling. De sterkste economie, die van de Verenigde Staten, zou de kosten moeten dragen.

Keynes voorstellen zijn indertijd nooit expliciet aangevaard, al is van de aflossing van de schulden uiteindelijk niet al te veel terechtgekomen³. In de huidige situatie is kwijtschelding ook niet aan de orde, hoewel feitelijk niemand er meer in gelooft dat de schulden ooit nog zullen worden afgelost. In feite brengen de particuliere banken de schulden in de boeken al in overeenstemming met de economische situatie in de derde wereld. Tegenover de schulden worden forse reserveringen geboekt en er is een markt ontstaan waarop schulden worden verhandeld tegen een prijs die ver onder de nominale waarde ligt. De schuldenlanden zijn daarmee niet bijzonder gebaat, omdat hen nog steeds rente in rekening wordt gebracht over de nominale waarde. Op lange termijn brengt deze ontwikkeling echter een politieke oplossing binnen handbereik. Wat op de schulden is afgeschreven kan immers zonder gevaar voor een wereldwijde financiële crisis worden kwijtgescholden. En daar ligt, net als in de situatie na de eerste wereldoorlog, de enige oplossing van het schulden vraagstuk.

M.A. Langman

1. Geciteerd in: S. George, *A fate worse than debt*, Penguin, Harmondsworth, 1988, blz. 196 e.v.

2. J.M. Keynes, *The economic consequences of the peace*, Macmillan, Londen/Basingstoke, 1971.

3. C.P. Kindleberger, *The world in depression, 1929-1939*, Penguin, Harmondsworth, 1987.